

V tretej kapitole sa podáva podrobný výklad lingvistického ponímania jazyka s dôrazom na Chomského koncepciu generatívnej gramatiky, Saussurovo odlíšenie medzi signifikant a signifiant, pričom etnický jazyk sa interpretuje ako svorník spájajúci zmyslový a mentálny svet. Kým pre lingvistiku je príznačný dôraz na fonológiu, syntax a sémantiku, metafyzika jazyka je nástrojom na označovanie myslenia, resp. jeho inteligibilných noematických foriem. V opozícii voči pluralite a rozmanitosti etnických jazykov je transcendentálny jazyk univerzálny a nemenný.

V závere sa sleduje symetria medzi gramatikou transcendentálneho jazyka a „gramatikou“ fyzikálneho sveta vzhľadom na pramene lingvistického myslenia od Saussura, Sapira, Whorfa, Chomského a Paigeta. V popredí je však otázka, ako sa postihuje ontická pravda, pričom sa naznačuje ontogenéza psychiky dieťaťa vyrastajúca z hypotetických tabuliek – mentálnej a zmyslovej (s. 131-136).

Hoci niektoré pasáže knihy zaiste vyvolajú polemické otázky, najmä v radoch logikov a epistemológov (máme na mysli napr. časť *Transcendentálny priestor axióm*, s. 50-60, pojem mentálnej a zmyslovej tabuľky, pravidlá transcendentálneho jazyka, fundovanie kľúčovej ontologickej tézy o ekvivalencii jazyka a bytia atď.), ide o nevšednú iniciatívu v rámci filozofie jazyka, ktorá nasvedčuje tomu, že v prípade jeho tajomstiev nepatrí posledné slovo jazykovede.

Tatiana Sedová

O SLOBODE MYSLANIA

LEV ŠESTOV: Apofeoz bespočevnosti. Opyt adogmaticeskogo myšlenija (Chvála nespútanosti. Pokus o adogmatické myslenie). Leningrad 1992, 214 s.

V kníhkupectve Artforum sa znovu objavili filozofické knihy v ruštine. Nie je ich veľa, ale všetky sú zaujímavé a sú medzi nimi aj vynikajúce, ako napríklad kniha L. Šestova *Apoteóza nedogmatickosti*. Veľmi ma teší, že v čase, keď Petrohrad bol ešte Leningradom, vydavateľstvo Leningradskej univerzity sa ihneď, ako získalo slobodu rozhodovania, snažilo okrem iného vydať ťažko prístupné knihy.

Lev Šestov (Švarcman) nepochybne patrí k najoriginálnejším ruským mysliteľom. Spolu s Rosenzweigom a Buberom je považovaný za najväčšieho židovského filozofa XX. storočia (pozri [1], [2]). Bol to človek, ktorého si vážili a vysoko hodnotili aj jeho filozofickí oponenti a odporcovia. Bol napríklad jedným z najostrejších kritikov E. Husserla, no zároveň ich spájalo úprimné priateľstvo. Nie náhodou sa E. Husserl v liste z 3. 7. 1929 obracia k L. Šestovi s oslovením: „Drahý priateľ a antipód!“ Život to zariadil tak, že poslednou prácou L. Šestova bola štúdia o E. Husserlovi, ktorý zomrel 27. 4. 1938. Hoci sám mal síl veľmi málo, neodmietol napísať o priateľovi, a tak sa štúdia *Pamiatke veľkého filozofa* stala filozofickým testamentom samotného L. Šestova (zomrel o pol roka neskôr – 20. 11. 1938). Knihy L. Šestova sa vydávajú na celom svete a ako zaujímavosť dodávam, že najviac v Japonsku.

L. Šestov bol vzdelaním právnik. K filozofii sa dostal cez literatúru a odrazovým mostíkom mu boli Shakespearove tragédie. Najväčšmi naňho zapôsobili F. M. Dostojevskij a F. Nietzsche. (Na okraj poznamenávam, že Nietzscheho vplyv na ruské myslenie je vôbec neprebádaná a veľmi zaujímavá téma.) V posledných rokoch života na Husserlovu radu veľa čítal S. Kierkegaarda a zistil, že myšlienky dánskeho filozofa majú veľa spoločného s jeho vlastnými. Je aj autorom knihy *Kierkegaard a existenciálna filozofia*. Sám seba tiež pokladal za existenciálneho filozofa (hoci V. Zeňkovskij vo svojich známych *Dejinách ruskej filozofie* vidí L. Šestova ako náboženského mysliteľa, kým B. Jakovenko vidí vo filozofii Šestova subjektívno-skeptický kriticismus).

L. Šestov však patrí predovšetkým k tomu zriedkavému typu filozofov (v našej dobe by sme k nim zaradili napr. M. Foucaulta), ktorí svojím skepticizmom pomáhali filozofickému mysleniu zbaviť sa panciera konvenčnosti a zabehaných koľají. Ich uvažovanie sa uberalo cez predponu – ne- a boli akýmiś „prievanom“ pre filozofické myslenie svojich čias. Takouto „pichľavou“ knihou bola aj recenzovaná kniha L. Šestova *Apotheosis nespútanosti*. Už preklad jej názvu si vyžaduje určitú námahu. F. Pelikán, prekladateľ *Dejín ruskej filozofie* od B. Jakovenka do češtiny, ho preložil ako *Apotheosis bezpúdnosti*, v nemeckom vydaní kniha vyšla pod názvom *Apotheose der Bodenlosigkeit* a v anglickom titul znie *All Things Are Possible*.

Kniha zohrala svojho času podobnú úlohu ako dnes práca P. Feyerabenda *Against Method*. (Preto by bolo veľmi zaujímavé porovnať „adogmatistiku“ L. Šestova a „metodologický anarchizmus“ P. Feyerabenda.) Rozruch okolo tejto práce L. Šestova bol značný. Intelektuáli ju prijali rôzne. Minskij bol nadšený, že sa zjavil filozof „negujúci filozofiu“, Ajchenvaľd bol toho nároku, že L. Šestov len zneužíva svoj talent, keď sa venuje nepodstatným veciam. Dráždil aj autorov aforistický štýl. Berďajev bol spomedzi kritikov najprenikavejší – vo svojej úvahe oprávnené zdôraznil, že „absolútny skepticizmus môže zničiť nepokojného ducha hľadania tak isto ako absolútny dogmatizmus“.

O tom, aký kuriózný úspech mala táto kniha medzi mládežou, svedčia aj spomienky Lovského, ktorý píše, že mládenci strašili rodičov: „Budem nemravný a budem čítať Šestova!“ Slovom, kniha súčasníkov prekvapila, pripadala im príliš rebelantská a príliš neformálna, ako by sme povedali dnes. Nechajme však kritiku kritikou – kniha žila svoj život, prekladali ju do cudzích jazykov, vychádzali nové vydania.

Čo nám môže povedať dnes? Tú istú pravdu, čo aj predtým – nič nemôže stáť v ceste slobodnému mysleniu. Na tejto ceste niet prekážok, ako niet hraničnej čiary. Podľa jeho názoru „... filozofia má prestať s pokusmi nájsť veritates aeternae. Jej úlohou je naučiť človeka žiť v neznámom – toho človeka, ktorý sa zo všetkého najviac bojí neznámeho a skrýva sa za rôzne dogmy. Slovom – úlohou filozofie je nie upokojsť, ale dráždiť ľudí“ (s. 52). Ľudia nemajú hľadať pokoj zaužívaných fráz a pochybných tvrdení. Treba sypriť „udupané pole“ súdobého myslenia, „je potrebné, aby sa pochybnosť stala trvalou tvorivou silou a prenikla do samotnej podstaty nášho života“ (s. 88).

L. Šestov ironizuje logické myslenie, no neodmieta ho. Neustále opakuje, že tvorivá činnosť sa nemá redukovat' len na logické myslenie. Človek má mať odvahu myslieť bez akýchkoľvek šablón, ak nechce zastať na hranici známeho. Nič preňho nemá byť „nemysliteľné“. Nie náhodou si autor ako jedno svoje motto zvolil nápis z orientačnej tabule, ktorý mu utkvel v pamäti z ciest po Alpách – „Nur für Schwindelfreie!“ Týmito slovami aj končí svoju prácu.

Treba povedať, že táto kniha sa veľmi dobre číta, je zaujímavá, iskri nečakanými zvrtnami, paradoxami a aforizmami, ako napr.: „Každý život možno v skratke opísať takto: človeku ukázali nebo – a hodili ho do špiny“ (s. 154). Ako aktuálne znejú jeho slová: „... kvôli každodenným potrebám sa filozofia vždy strká do úzadia. Myslia len tí, ktorí nevedia, nemôžu, alebo ... sa nechcú starať o sebazáchovu, t. j. bláznivo odvážni ľudia“ (s. 98).

Na sklonku života L. Šestov už ako sedemdesiatročný napísal, že nemôže hľadiť do minulosti, pretože všetko, čo urobil, bolo to, že prepíľoval „väzenskú mrežu, ktorú nevedno kto osadil a ktorá smrteľníkom určovala hranicu možností ...“ Lenže aj toto úsilie malo nesmiernu cenu. Jeho začiatkom bola táto kniha, ktorá vravela: „Filozof má pochybovať, pochybovať a pochybovať a má klásť otázky aj vtedy, keď ich nikto nekladie, aj keď riskuje, že bude terčom posmechu ...“ (s. 168).

Oleg Semak

LITERATÚRA

- [1] Great Twentieth Century Jewish Philosophers: Shestov, Rosenzweig, Buber. New York, Macmillan 1970.
- [2] MARTIN, B.: Great Twentieth Century Jewish Philosophers. New York, Macmillan 1975.